

6434

087.1

f-56

2010

Հայոց Գրչի պարտէ յիշկոյ յաւարտ

Հայտը ըստ

Յարցման ըստ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՄԱՐԴԵՐԱՆԵ

ՔԻՆԱՅԻ ԳԻԻՏԸ

Զ Ր Ո Յ Յ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՕՐ. ՄԱՐ. ԱԿԻՄԵԱՆԻ.

ՄՈՍԿՈՒԱ.

ՉՈՒՂԵՐԸ ԵՒ ՏՊԵՐԸ Օ. Օ. ՀԵՐԵՒԿ

1889.

0871: 547.94

P-56

4

ՔԻՆԱՅԻ ԳԻՒՏԸ

Զ Ր Ո Յ Յ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՕՐ. ՄԱՐ. ԱԿԻՄԵԱՆԻ.

ՄՈՍԿՈՒՍ.

ԶՈՒԼԱՐԱՆ ԵՒ ՏՊԱՐԱՆ Օ. Օ. ՀԵՐԲԵԿ.

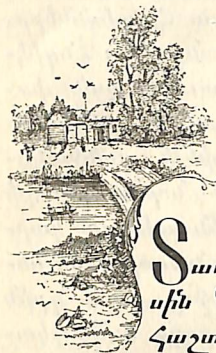
1889.

9328-առ

Дозволено цензурою. С.-Петербургъ, 1 Мая 1889 года.

5098-50

ՔԻՆԱՅԻ ԳԻՒՏԸ.

Տաանեօթներորդ դարու կիսին Պերուայի Հնդիկներն անհաշտ թշնամութիւն էին տաժում դէպի Սպանացիք, որոնք նուաճել էին նոցա ճոխ հայրենիքը: — Ամենաճիշտ աւանդութիւններն, որոնք անցնում էին աղգից աղգ, պահպանեցին այդ ճնշեալ և դժբաղդ ժողովրդի մէջ սարսափելի յիշողութիւններ նոցա հարստահարիչների անգթութեան մասին: Նոքա բոլորովին ստրկացած էին և հնազանդում Սպանացոց միմիայն ահից ու երկիւղից ստիպուած: Այդ ժամանակներում մի փոխարքայ, որ գերազանցում էր խստութեամբ իւր բոլոր նա-

խորպներին, հասցրից նոցա անգոր թշնամութիւնն և ատելութիւնը մինչև վերին աստիճանի։ Նորա ատենադպիրը, որ խստութեամբ կատարում էր նորա հրամանները, ազահ էր և չափից դուրս անգութ։ Հնդիկներն ատում էին նորան աւելի քան փոխարքային։ Այդ ատենադպիրը յանկարծ մեռաւ։ Մահուան սարսափելի տանջանքները, որ ուղեկցում էին նորա կեանքի վերջին րոպէները, ստիպեցին ամենքին կարծելով՝ թէ Հնդիկները թունաւորել են նորան։ Սպանացիք ամեն միջոց գործ դրին յանցաւորներին գտնելու, բայց ոչինչ չկարողացան պարզել։ Այս դէպքից յետոյ նոքա համոզուեցան, որ Հնդիկներին ծանօթ է ամենասաստիկ թոյնն և նոքա գործ են ածում այդ՝ հարկաւոր դէպքում։ Մինչ այս՝ փոխարքան կոչուեցաւ Սպանիա, իսկ նորա տեղը նշանակել էին կոմս Յինչոնին։ Երիտասարդ կոմսը, որ շատ գեղեցիկ էր և որին բնութիւնը պարզեւել էր ամեն տեսակ ազնիւ յատկութիւններ, նոր էր պսակուել։ Նորա ամուսինն անպատճառ ուզում էր զնալ նորա հետ Պերու, բայց կոմսը վա-

խենալով ենթարկել նորան կեանքի ծանր պայմաններին և Հնդիկների նենգութեանը, կամենում էր թողնել նորան Սպանիայում, թէև անտանելի ծանր էր թվում իրան՝ սիրելի կնոջից բաժանուելը։ Կոմսուհին իւր կողմից յուսահատութեան մէջ էր այն մտքից՝ թէ իւր ամուսինը, որին ջերմ և անկեղծ սիրում էր, ենթարկուած կը լինի մի վայրենի և անզուսպ ժողովրդի ատելութեան և վրիժին։ Նոր անցքերն և զանազան հնարած զոյցները ստիպում էին նայել Հնդիկների վերայ ինչպէս մի ժողովրդի, որ ընդունակ է անարգ դաւաճանութիւններ և նենգաւոր յանցանքների գործելու։ Սակայն՝ չնայելով այդ բոլոր սարսափելի պատմութիւններին, կոմսուհին հաստատ վճռեց զնալ իւր ամուսնու հետ և նորա հետ բաժանել կեանքի բոլոր դժուարութիւններն և փտանգներն՝ ինչպէս վայել է մի քնքոյշ և սիրող կնոջ։ Նա կամեցաւ առնել իւր հետ մի քանի Սպանացի տիկիւններ, որոնց հետ կարողանար ուրախ կերպով ժամանակ անցուցանել Լիմայում։ Նոցա թուում էր և Բէատրիչէն՝ կոմսուհու պատանեկութեան

ամենամտերիմ ընկերուհին: Բէատրիչէն մի քանի տարով մեծ էր կոմսուհուց, բայց նա նորան այնպէս ջերմ ու անկեղծ էր սիրում, որ այդ զգացմունքը կարող էր համեմատուել ամենաքնքշ լմօր զգացմունքին: Նախ՝ նա գործ զրեց իւր բոլոր ճարտարութիւնը, որ կոմսուհուն համոզէ՝ մնալ Մադրիդում, բայց երբ որ տեսաւ՝ թէ նա հաստատ էր իւր վճռին, յայտնեց նորան, թէ նորանից չի բաժանուիլ և կ'ուզեկցէ ամեն տեղ, ուր որ էլ ձգէ նորան ճակատագիրը:—Հնդիկները՝ թէև շատ բաւական էին, որ ազատուել են իւրեանց անգութ փոխարքայից, բայց աւելի լաւ չէին տրամադրուած և՛ դէպի նորա յաջորդը: Նա էլ Սպանացի էր, ուստի նորանից ոչինչ չէին սպասում, բացի անարգարութիւնից, անդթութիւնից և շահասիրութիւնից: Իզուր էին համբաւներ հասնում նոցա ականջին թէ կոմսը հեղ է, բարի և զթաժ: Նոքա այնուամենայնիւ կրկնում էին. 25^օ որ նա Սպանացի է: Այս բառը աւելի սաստիկ էր արտայայտում նոցա ատելութիւնն ու ոխը դէպի յաղթողները: Այն ժամանակից՝ երբ Հնդիկները նուաճեցին Ամե-

րիկան, նոքա զաղանի կերպով վրէժխնդիր էին լինում Սպանացոց, որոնք սակայն չէին կասկածում այդ մասին: Հարկադրուած լինելով տալ իւրեանց անգութ յաղթողներին ոսկի և թանգազին քարեղէններ, նոքա թաղցրին նոցանից այն զանձերը, որոնք աւելի մեծագին են մարդկութեան համար: Միայն նոցա էր յայտնի քինաց ծառի բուժիչ կեղևի անսովոր ներգործութիւնը. բայց ընդհանուր համաձայնութեամբ նոքա երգուեցին միաբերան՝ երբէք չը յայտնել այդ խորհրդաւոր զաղանիքն իւրեանց հարստահարիչներին: Չնայելով որ Հնդիկներն անպայման կախումն ունէին նոցանից՝ հիմնեցին իւրեանց մէջ ներքին կառավարութիւն: Նոքա ընտրեցին իւրեանց միջից մի առաջնորդ՝ որ պարտական էր հաւաքել ժողովուրդն և նորոգել երգումները: Հնդիկներն՝ որոնք բնակվում էին փոքր զիւղերում և աւելի ազատ էին քան թէ հասարակաց գործեր կատարողները, նոյնպէս մասնակցում էին այդ ժողովներին:— Սովորաբար այս ժողովները նշանակում էին լեռների մէջ և այնպիսի առանձնացած տե-

դերում, ուր միայն Հնդիկները կարող էին ներս մտնել: Այդ միջոցում գաղանի ժողովների առաջնորդը Քսիմէոնն էր: Յուզուած իւր ժողովրդի թշուառ դրութիւնից և իւր անձին ուղղած անարգանքներից, նա սաստիկ ատում էր Սպանացոյ: Բայց չնայելով դորան՝ նա չէր սիրում անարգ և նենգաւոր թունաւորութիւններն և երբէք գործ չէր դնում այդ անգութ վռէժխնդրութեան միջոցները՝ խստութեամբ արգելելով այդ և՛ իւր հայրենակիցներին: Քսիմէոնն ունէր մի որդի, որի անունն էր Միրվան: Ծերունի Հնդիկը նորա մէջ էր տեսնում իւր բոլոր բաղրն և ամենից շատ էր սիրում նորան:

Այս պատմութիւնից երեք տարի առաջ Միրվանը պսակվեց Զիւմայի՝ մի սիրուն Հնդկուհու հետ Լիմայի շրջակայքներից: Բարի և գեղեցիկ Զիւման իւր ամուսնու և երկու տարեկան տղայի կատարեալ երջանկութիւնն էր. նա սիրում էր նոցա աշխոյժ բնութեան բոլոր քնքշութեամբ: Բայի Քսիմէոնից Հնդիկները հնազանդում էին և մի ուրիշ պետի՝ Ազոն անունով:

Վերջինս ևս ունէր նոցա վերայ մեծ ազդեցութիւն, չնայելով որ անգութ և խստասիրտ էր, իսկ նորա անպուսպ բնութիւնը սահման չունէր: Նոր փոխարքայի գալուց մի քանի օր առաջ՝ Քսիմէոնը նշանակեց զիշերային ժողով այն հովտում, որտեղ բուսում էր կէնդանարայ ծառը (այսպէս անուանում էին նոքա քինայ ծառը): Երբոր բոլոր Հնդիկները հաւաքվեցան, նա զիմեց նոցա հետեւեալ խօսքերով.

— Սիրելի՛ և հաւատարիմ հայրենակիցք: Սպանական թագաւորն ուղարկում է մեզ նոր փոխարքայ: Կրկնե՛ք այս կենդանարար ծառի մօտ մեր ընդհանուր երգումը: Ասելով այս, Քսիմէոնը բարձրացրեց ձեռքերը գէպի երկինք և ազդու ձայնով գոչեց.

— Մենք երգվում ենք ամենքս հրապարակաւ՝ երբէք չը յայտնել Եւրոպացոյ քինայ ծառի աստուածային պարգևը՝ այն միակ բարիքը, որ պահպանուել է մեզանում: Թո՛ղ դժբաղդ լինի այն անհաւատարիմ և ուխտադրութ Հնդիկը, որ երկիւղից և թուլութիւնից և կամ սխալ համոզմունքներից դրդուած՝ կը մատնէ այս գաղանիքը

մեր հայրենիքի նենգաւոր նուաճողներին: Թող լինի նա յաւիտեան մեր վրէժխնդրութեան առարկայ: Եթէ մեր մէջ դաւաճան յայտնուի, երգվում ենք դատել և սպանել նորան. իսկ եթէ նա կապուած լինի ամուսնական կապով, երգվում ենք չը խնայել ոչ նորա կնոջն և ոչ նորա երեխայոց:— Բոլոր Հնդիկները միաձայն կրկնեցին նորա հետ այս երգումը:

— Իսկ ես, ասաց չարասիրտ Ազոն, ձեր ամենքի առաջ կրկնումեմ, որ՝ եթէ մեր մէջ զանուի մի Հնդիկ, որ կարող է ուխտադրութ լինել, ես իմ ձեռքերովս կ'սպանեմ նորան, իսկ եթէ դաւաճանը կ'ունենայ կին և երեխայք, ես նոցա ամենքին կը կոտորեմ առանց որ և է զթութեան:

Այս խօսքերը նա ասաց ոչ առանց նպատակի: Ազոնն ատում էր Քսիմէոնի որդուն՝ Միրվանին, նախ այն պատճառով, որ սա, նորա կարծիքով, բաւական չէր ատում Սպանացոյց, իսկ երկրորդը՝ նորա համար, որ նա նախանձում էր այն երջանկութեան, որ վայելում էր Միրվանը՝ շրջապատած իւր սիրելի Զիւմայի քնքշութեամբ և սիրով:

Չար մարդիկ մեծ մասամբ նախանձոտ են լինում:

— Ազոն, ասաց Միրվանը, — կարելի է սուրբ պահել մեր գաղտնիքը՝ չունենալով քո անդթութիւնը: Ոչ ոք մեզանից ընդունակ չէ ուխտադրութ լինել: Քո սպառնալեքն անօգուտ է, որովհետեւ դորանով ոչոքին չես վախեցնի:

Զայրացած Ազոնն ուղղում էր միայն պատասխանել, բայց Քսիմէոնն ընդհատեց նոցա տաք վիճաբանութիւնը՝ հասկացնելով նոցա, թէ անօգուտ է և մինչև անգամ վտանգաւոր է շարունակել աւելի երկար իւրեանց գաղտնի ժողովը: Սորանից յետոյ բոլոր Հնդիկները խաղաղութեամբ ցրուեցան:

II.

Մինչ այն՝ Հնդիկները, թագցնելով իւրեանց մէջ ոխն ու թշնամութիւնը, պատրաստութիւն էին տեսնում փառաւորապէս հանդիպելու նոր փոխարքային:

Հնդիկների մատաղահաս կանանց ամբոխը ծաղիկների զամբիւղները բռնած, կանդնած

էր Լիմա քաղաքի մուտքում: Զիւման առաջնորդում էր նոյա: Կոմսուհին այնպէս զմայլած էր նորա գեղեցկութիւնից, ազնիւ դէմքից և նորա համակրելի կերպարանքի պարզութիւնից, որ մի քանի ժամանակից յետոյ ցանկացաւ նորան իւր մօտ ունենալ՝ այն Հնդկի կանանց թւում, որոնք նշանակած էին զանազան պաշտօնական սպասաւորութիւններ կատարելու թագուհու ներքին սենեակներում: Շատ կարճ միջոցում կոմսուհին այնպէս սիրեց Զիւմային և մտերմացաւ նորա հետ, որ առաւ նորան իւր մօտ՝ իբրեւ աղախին: Բէատրիչէն շատ անխոհեմ էր համարում կոմսուհու այս վարմունքը: Նորա երեւակայութիւնը, որ լի էր ամեն տեսակ պատմութիւններով Հնդկիկների նենգութեան և անգթութեան մասին, ամենասարսափելի պատկերներ էր նկարում նորան ապագայում: Սակայն նա ոչ թէ իւր համար էր վախում, այլ ջերմ և անկեղծ սիրած ընկերոջ և չէր կարող հանգիստ լինել՝ տեսնելով թագուհու ունեցած մտերմութիւնը դէպի Հնդկուհին: Սպանացի սպասաւորները՝ որոնք շրջապատում էին

թագուհուն, աշխատում էին աւելի զրգռել Բէատրիչէին Զիւմայի դէմ: Նոքա ասացին նորան՝ թէ Հնդկուհին սաստիկ ծածկամիտ է, խորամանկ և փառասէր և թէ նա անհաշտ թշնամութիւն է տածում դէպի Սպանացիք: Բէատրիչէի կասկածը դէպի Զիւման օր ըստ օրէ սաստկանում էր, քանի որ կոմսուհին աւելի և աւելի մտերմանում էր նորա հետ: Զիւման իւր կողմից սիրեց անկեղծ և քնքոյշ սիրով բարի կոմսուհուն: Այնու ամենայնիւ նկատելով ընդհանուր ատելութիւնը դէպի իւր անձը, Հնդկուհին ամբողջ օրեր էր անցուցանում իւր սենեկում և ներկայանում էր միայն թագուհու հրամանով: Անցաւ արդէն չորս ամիս այն ժամանակից՝ որ կոմսուհին տեղափոխուել էր Լիմա: Այս ժամանակի ընթացքում նորա առողջութիւնը սաստիկ քայքայվել էր: Առաջ կոմսն և նորա ընկերները վերադրում էին այդ՝ կլիմայի փոփոխութեանը, բայց տեսնելով՝ որ օր ըստ օրէ նա նուազում է ու թուլանում, ամենքը սկսեցին շատ անհանգիստ լինել: Դորանից յետոյ նա շատ հիւանդացաւ՝ մաշուելով անընդհատ ջեր-

մից: Ամեն տեսակ հնարքներ զործ էին դրել՝ բժշկելու այդ հիւանդութիւնը, բայց բոլորը մնաց առանց ներգործութեան: Բէ-ատրիչէն սաստիկ յուսահատութեան մէջ էր: Կոմսը իսկոյն բժիշկներ բերել տուեց Սպանիայից: Բանիմաց բժիշկն ամենեւին չ'կարողացաւ հասկանալ կոմսուհու հիւանդութիւնն և խորհրդաւոր կերպով յայտնեց Բէատրիչէին, թէ նա նկատում է այստեղ մի անսովոր երևոյթ և իւր համար անհասկանալի մի պատճառ: Նորա յուզուած դէմքն և զսպողութիւնը թելադրում էին Բէատրիչէին մի սարսափելի միտք՝ չլինի՞ թէ իւր ընկերուհին թունաւորուած է և մեռնում է անազան թոյնից: Այնուհետև նա ոչ մի բոպէ հանգստութիւն չունէր: Նա ուշի ուշով թաղցնում էր կոմսից իւր սարսափելի կասկածները, որոնց սակայն յայտնեց կոմսուհու երկու մերձաւոր շքադիր օրիորդներին: Սոքա աւելի ևս հաստատեցին նորա երկիւղն իւրեանց յիմար պատմութիւններով: ամեն բանում սոքա մեղադրում էին Զիւմային, որն ամեն մի բոպէ մուտք ունէր կոմսուհու սենեակները: Առաջ Բէ-

ատրիչէն լիովին չէր հաւատում նոցա ենթադրութիւններին, բայց տեսնելով՝ որ նորա ընկերուհին օր աւուր աւելի ու աւելի մօտենում է գերեզմանին, վշտի ու սաստիկ անձկութեան մէջ նա հաւատաց նոցա չարամիտ բամբասանքներին: Կոմսը ոչինչ չկասկածելով, սկսեց շատ անհանգիստ լինել՝ տեսնելով այսպիսի երկարատև և վշտադին հիւանդութիւնը: Այնու ամենայնիւ մի քանի ժամանակից յետոյ կոմսուհին յանկարծ իրան աւելի լաւ զգաց և այն յոյսը՝ թէ նա կ'առողջանայ, կենդանութիւն տուեց նորա բոլոր շրջապատողներին: Բժիշկը համարեա թէ բարեկաջող ելք էր խոստանում հիւանդութեան. ընդհանուր կասկածները դադարեցան և Բէատրիչէն սկսեց ազատ շունչ առնել. այնուամենայնիւ նա յանձնեց կոմսուհու մերձաւորներին միշտ դիտել Զիւմային և ներս չթողնել իւր բարեկամուհու սենեակը, ուր սովորաբար պահվում էին հիւանդի դեղերն ու խմելքը: Մինչ այն՝ Զիւման, որ իւր մատաղ ու ազնիւ հոգու բոլոր ուժով մտերմացաւ փոխաբայուհու հետ, սաստիկ տխրում էր,

տեսնելով իւր բարի տիկնոջ տանջանքները: Նա գիտէր՝ որ կայ մի հաստատ միջոց նորա հիւանդութիւնը դարմանելու, բայց նա ոչ մի կերպով այդ չէր կարող յայտնել:

Նորան լաւ յայտնի էր, որ Հնդիկները միաձայն երգուել են՝ սուրբ պահել այս դաղանիքը, և եթէ նա կարողանար զոհել իւր կեանքը՝ ոչ մի բույժ չէր մտածել, որ աղատէ իւր բարերարութեան. բայց այս երգումը դրժելով՝ նա հաստատ մահ էր պատրաստում իւր սիրելի ամուսնու և անմեղ որդու համար: Մինչդեռ խստասիրտ Քսիմէնը՝ կամելով Հնդիկների մէջ կատարեալ հաւատ հաստատել դէպի Զիւման, տուեց իբրեւ զրաւական նորա միակ և սիրելի զաւակն անգութ Ազոնին և Տամիրին: Վերջինս ևս նոցա առաջնորդների թուումն էր՝ թէ ևս սա այնքան անգութ չէր, ինչպէս Ազոնը, բայց նորանից պակաս չէր ատում Սպանացոց: Խեղճ Զիւման չէր համարձակում իւր վիշտն անդամիւր մարդուն յայտնել, սակայն ծածկաբար տխրում էր և յաճախ լալիս էր դառնազին: Նորա տխրու-

թիւնը շուտով հասաւ վերին աստիճանի: Կոմսուհին յանկարծ իրան աւելի վատ զգաց և այն թոյլ յոյսը՝ որ առ ժամանակ ուրախացրել էր ամենքին, բոլորովին անհետացաւ: Իժիշկը յայտնեց, թէ նա սաստիկ վախենում է իւր հիւանդի կեանքի համար, թէ նորան դժուար կը լինի մաքառել ջերմի դէմ:

Ընդհանուր արտմութիւն էր տխրում պալատումը. կոմսը սաստիկ յուսահատվում էր. կոմսուհին զարմանալի արիութեամբ և ջերմ հաւատով տանում էր իւր ծանր հիւանդութիւնը:

Նա հանգիստ սպասում էր մահուան. չնայելով որ իրան լիովին երջանիկ էր համարում այս աշխարհում, բայց նորա անմեղ և գեղեցիկ հոգին միշտ պատրաստ էր երեւալ Աստուծոյ ահեղ դատաստանի առաջ: Նա որպէս մի ճշմարիտ քրիստոնեայ, ցանկազաւ հաղորդուիլ իորանից յետոյ քնքշաբար վերջին «մնաս բարեալը» ասաց իւր ամուսնուն և ամենքին՝ որ նորա շուրջն էին: Միևնոյն ժամանակ նա շատ խնդրեց կոմսին՝ հոգ տանել որքան հնար է, Հնդիկների

5098-8605

Հանգստութեան և բարօրութեան համար
և աղաչեց նորան՝ ի յիշատակ իւր, երբէք
չմոռանալ սիրելի Զիւմային: Կատարելով
այդ քրիստոնէական պարտքը, նա յանձնեց
իւր կեանքն ողորմած Նախախնամութեան:

III.

Մեղծ Զիւման, որի առողջութիւնը սաս-
տիկ քայքայվել էր վերջին օրերը, իւր կրած
բոլոր հոգեկան տանջանքներից շուտով
հիւանդացաւ նոյնպէս անընդհատ ջերմով:
Երբ ջերմը մի քանի անգամ կրկնուեցաւ,
Միրվանը Հնդիկների հաւանութեամբ, վաճ-
ռեց բերել կնոջ համար ամենայն օր քի-
նայի մի մի փոշի, որ նորան պէտք է բժշկէր:
Առաջին անգամ հարկաւոր էր ընդունել
գիշերուայ քնից առաջ: Երբ Զիւման մնաց
միայնակ, նա վեր առաւ փոշին և՛ նայելով
նորա վերայ, առաջ. «Մե՛ծ և ողորմած Աս-
տուած: Ես վարվում եմ քո թելադրու-
թեամբ. ևս կարող եմ ազատել իմ բարե-
րարուհուն՝ զոհելով իմ կեանքը, և այս
ևս հաստատ վճռել եմ արդէն: Ես զաղտնի

կերպով կը թափեմ փոշին՝ որ նշանակած
է ինձ համար, կոմսուհու խմելքի մէջ:
Իմ հայրենակիցները չեն կարող երևակայել՝
որ իմ մէջ այսպիսի հաւատարմութիւն կայ
դէպի իմ բարի տիկինը, իսկ նորա բժշկու-
իլը՝ նոքա ի հարկէ կը վերագրեն բժշկակա-
նութեան ազդեցութեան: Ես վտանգի չեմ
ենթարկիլ ոչ ամուսնուս, ոչ որդուս և հաս-
տատ կը մնամ մեր երգմանը: Ես գիտեմ,
որ կը մեռնիմ, բայց դորանով կ'ազատեմ
նորան: Իմ կեանքն ունայն է, իսկ կոմսու-
հու կեանքն անհրաժեշտ է թշուառների
և ճնշեալների պաշտպանութեան համար:
Երեկ ես ականատես էի՝ ինչպէս ջերմ ա-
ղօթում էր նա այս անգութ Հնդիկների
համար, որոնք կարող էին ազատել նորան:
Սիրելի բարերարուհի իմ. ես լսեցի՝ ինչ
պէս արտասանեցիր դու քո հաւատարիմ
Զիւմայի անունը: Երդվում եմ՝ որ կ'ազա-
տեմ քեզ: — Մտելով այս խօսքերը՝ Զիւման
զգուշութեամբ պահեց քինայի փոշին և
սկսեց մտածել՝ թէ ինչպէս մտնի կոմսուհու
առանձնասենեակը: Նա տեղեակ չէր այն
բոլոր սարսափելի կասկածանքներին, որոնց

նպատակն ինքն էր և չէր նկատուում, որ կոմսուհու մերձաւոր շքադիր օրիորդները, նորա հիւանդութեան ժամանակից՝ ոչ մի Հնդկուհու չէին թողնում նորա առանձնասենեակը։ Այս հանգամանքը Զիւման վերադրում էր ջերմեռանդ հոգացողութեանը սիրելի հիւանդի համար առանց ուրիշի օգնութեան։ Երկար մտածմունքներից յետոյ՝ նա վճռեց մտնել առանձնասենեակը երեկոյեան, իսկ եթէ նորան մէկը նկատէ, նա միշտ կարող է ասել՝ թէ եկել է տեղեկանալու իւր սիրելի տիկնոջ մասին։ Հանդստանալով բոլորովին՝ Հնդկուհին սկսեց ուշադրութեամբ քննել, թէ ի՞նչպէս անէ, որ չմտնի կոմսուհու ննջարանը, որի միջով անհնարին էր անցնել։ Այս նպատակով նա մտաւ երկար կորիզորը և մեծ էր նորա ուրախութիւնը՝ երբ որ նկատեց, թէ առանձնասենեակից՝ փոքրիկ դռան միջով, մի առանձին ելք կար դէպի կորիզորը։ Բանալին կողպէկի մէջն էր։ Այս կերպով նա վճռեց մտնել գիշերը այս կորիզորով իւր մեծահոգի դիտաւորութիւնը կատարելու։

Մինչդեռ Բէատրիչէի հրամանով պալատում ամենքն ուշադրութեամբ հետևում էին խեղճ Զիւմայի ամեն մի քայլին։ Մի և նոյն օրը Բէատրիչէին յայտնի էր, որ Միրվանն եկել էր իւր կնոջ մօտ և երկար խօսում էր նորա հետ կամաց ձայնով, այնպէս որ անկարելի էր լսել նոցա խօսակցութիւնը։

Միրվանն մնաս բարեաւ ասելիս Զիւմային, շատ շփոթուած էր երևում։ Իւր ամուսնու քնալուց յետոյ՝ Հնդկուհին երկար անցուդարձ էր անում կորիզորում, ուշադրութեամբ նայելով դռների վերայ և միևնոյն ժամանակ աշխատելով, որ ոչ ոք իրան չնկատէ։ Այս բոլոր տեղեկութիւններն անսովոր կերպով շփոթեցրին Բէատրիչէին։ Նա իսկոյն հասկացաւ, որ Զիւմային հարկաւոր էր մտնել կոմսուհու առանձնասենեակն և հրամայեց ամենախիստ կերպով հետևել նորան։

Առանձնասենեկում նա ոչ ոքին թոյլ չտուեց մնալ, իսկ բանալին հրամայեց թողնել կողպէկի մէջ։ Այս բոլորի մասին նա իսկոյն յայտնեց փոխարքային, որը՝ թէև

լիովին հաւատ չէր ընծայում նորա կասկածանքներին, այնու ամենայնիւ այս լուրը սաստիկ վրդովեց նորան: Նոքա երկուսը վճռեցին սպասել Զիւմայի առանձնասենեակ գալուն: Երեկոյեան մօտ տասը ժամին Բէատրիչէին ասացին՝ որ Զիւման զգուշութեամբ ցած է իջնում սանդուղներէր: Կոմսն և Բէատրիչէն շնչասպառ թազնուեցան առանձնասենեկում: Մի քանի րօպէից յետոյ դուռը կամաց բացուեցաւ և մտաւ Հնդկուհին: Նա գունատ էր, յուզուած և դանդաղ գնում էր շքեղ գորգի վրայով: Առաջ նա կանգնեցաւ դռան մօտ, որ հաղորդակցութիւն ունէր կոմսուհու սենեկի հետ և ականջը մօտեցրեց ծակին: Համոզուելով՝ որ ամեն տեղ խաղաղ ու հանդարտ է, մօտեցաւ սեղանին, որի վերայ դրած էր խմելքի շէշն և ձգեց նորա մէջ քինայի փոշին: Փոխարքան սարսափից և բարկութիւնից այլայլուած՝ մի վայրկեանում արձանացաւ սենեկի մէջ տեղն և՛ բռնելով Հնդկուհու ձեռքը, բացականչեց.

— Զարագործ կի՛ն. ի՞նչ ես թափել կոմսուհու խմելքի մէջ:

Խեղճ Զիւման բոլորովին շփոթուեցաւ մահուան գունատութեամբ ծածկուել էր նորա սիրուն դէմքը. նորա շրթունքները ջղային ցնցում էին արտայայտում՝ արտասանելով անկապ խօսքեր. շուտով նա ուշքից գնաց: Նորան խփոյն տարան իւր սենեակը: Կոմսն ու Բէատրիչէն վճռեցին թագցնել կոմսուհուց այս երևակայած յանցանքը:

— Կոմսուհին իրան յատուկ բարութեամբ կը խնդրէ ներել այս չարագործ կնոջը, ասաց կոմսը, և ոչինչ աշխարհիս երեսում ինձ չի ստիպիլ ներել նորան:

IV.

Զիւմայի՝ փոխարքայուհուն թունաւորելու դիտաւորութեան համբաւը շուտով տարածուեց պալատում և քաղաքի մէջ: Միւսնոյն երեկոյին Հնդկուհին դատապարտուած էր և բանտ ուղարկուած: Միրփանը լսելով նորան պատահած դժբաղդութեան մասին, զնաց Աղոնի և Տամիրի մօտ:

— Որդիս ձեր ձեռքումն է, ասաց նա նոցա: Խոստացէք ինձ, որ՝ եթէ ես և կինս չենք մատնիլ մեր ընդհանուր զաղանիքը, կ'յանձնէք նորան մեր մահից յետոյ իմ հօրը:

— Խոստանում ենք, ասաց Ս. զոնը, բայց իմացի՛ր, որ և ամենաչնչին կասկածը մեր երբման հաստատութեան մասին կարող է մահուան վտանգի ենթարկել նորան:

— Մենք գիտենք՝ թէ ի՛նչպէս պէտք է թաղցնել նորան և աղնիւ կերպով մեռնել, պատասխանեց նորան Միրվանը:

Անգութ Հնդկին տալով մնասքարւեր՝ նա կամաւ գնաց բանտ, ուր կամենում էր բաժանել սիրելի կնոջ հետ նորա վիճակի դառնութիւնը: Նա վաղուց հասկացել էր նորա՝ կոմսուհուն փրկելու մեծահոգի դիտաւորութիւնը, բայց այլապէս չէր կարող յայտնել սորա մասին՝ եթէ ոչ ենթարկելով իւր զաւակը մահուան վտանգին. ուստի նա վճռեց մեռնել թշուառ Զիւմայի հետ:

Խորհուրդ էր նշանակած միւս օրը, որպէս զի հարց ու փորձ անեն և դատապարտեն Միրվանին և Զիւմային: Մեծ դահլիճի դուռը բաց էր, և բոլոր Հնդկիներին յայտ-

նի էր, որ նոքա կարող են ներկայ գտնուել զործի քննութեան ժամանակ: Նոքա ամենաքեան հաւաքվեցան իւրեանց գլխաւորներին՝ Քսիմէոնի, Ազոնի և Տամիրի առաջնորդութեամբ: Շղթայակապ ներս բերին թշուառ դատապարտեալներին: Զիւման՝ տեսնելով Միրվանին, որի ներկայութիւնը մինչև այս րոպէն յայտնի չէր իրան, յուսահատ ընկաւ դատաւորների ոտքն և բարձր հեծեճանքով բացականչեց. «Նա անմեղ է, նա չգիտէր իմ դիտաւորութիւնն և բոլորովին մասնակից չէր ինձ»:

— Զիւմա, ասաց նորան Միրվանը, — քո մահն անխուսափելի է: Մի՞թէ դու կարծում ես, որ ես նորան չեմ բաժանիլ քեզ հետ: Ես դատաստանի հրամանով չեմ փակուած բանտում, այլ իմ սեպհական կամքով: Արիութեամբ տանե՛նք մեր առաջնկայ պատիժն և ազատե՛նք մեր որդուն:

Հնդկուհին հասկացաւ բոլորն և արտասուեց: Հարցափորձը սկսուեցաւ: Զիւման չէր կարող հերքել այն բոլոր փաստերը, որոնց ականատես էին ինքը փոխարքան և Բէատրիչէն: Երբ հարցրին նորան՝ թէ որ-

տեղից նա գտաւ այն փոշին, որ Թափել էր կոմսուհու խմելքի մէջ, Միրվանն աւագ, Թէ ինքը բերեց իւր կնոջը: Զիւման կրկին շփոթուեց և սկսեց ապացուցանել, Թէ իւր ամուսինն անմեղ է:

— Ի՞նչ նպատակով կատարեցիք դուք այս յանցանքը, հարցրեց նորան դատաւորը:

— Ծշմարիտն ասած՝ փոխարքայուհուն Թունաւորելու նպատակով չէր:

— Ապա ի՞նչու համար Թափեցիք փոշին: Արդեօք չէ՞իք կամենում այս միջոցով բժշկել կոմսուհուն:

Երբ առաջարկեցին այս հարցը՝ Զիւման դողդողաց և նորա աչքերը հանդիպեցան անդուլթ Աղոնի հայեացքին: Նորա սոսկալի տեսքը կատարեալ շփոթութեան մէջ ձգեց նորան: Զիւմային Թում էր մի սարսափելի տեսարան՝ իբր Թէ նա սպանում է իւր սիրելի զաւակին:

Յուզուած և սարսափած՝ նա հազիւ լսեց ձայնով շնչաց. չէ՛ չէ, ես ոչ մի դեղ չգիտեմ, որ կարողանար կոմսուհուն բժշկել:

— Ուրեմն այդ Թոյն էր. դուք չէք կարող այս հերքել:

— Ես ոչինչ չեմ հերքում:

— Եթէ այդպէս է՝ ասացէ՛ք ուրեմն ձեր արարմունքի իսկական պատճառը:

— Ես ոչինչ չեմ կարող ասել. ես պէտք է լռեմ: Սյնուհետեւ եկաւ կոմսուհու բժիշկըն իբրեւ վկայ և դատական հարցման հնթարկվեց:

Ուրովհետեւ բժշկական միջոցներով անկարելի էր օգնել հիւանդութեանը՝ իրան անհասկանալի լինելով, — ուստի նա դրականապէս ասում էր, որ կոմսուհու հիւանդութեան պատճառը — Թոյնն է: Այս անարդ հնդկուհու արարքներն աւելի համոզեցին ինձ, աւելացրեց բժիշկը, որ նա տուել էր առաջ փոխարքայուհուն Թոյնի մի փոքր փոշի, բայց վախենալով, որ մի գուցէ մատաղ տարիքն և ուշադիր հոգատարութիւնը յաղթեն իւր յանցաւոր դիւրաւորութեանը, նա աւելացրեց Թոյնի չափը: — Այս ցոյցերի ժամանակ բոլոր դատաւորներն աննկարագրելի կերպով զայրացան: Նոքա վճռեցին այրել խարոյկի մէջ Միրվանին և Զիւմային, որոնց մեղադրեցին կոմսուհուն Թունաւորելու յանցաւոր դի-

տաւորութեան համար: Լսելով այս սարսափելի վճիռը՝ Միրվանը հերոսական արիութիւն ցոյց տուեց: Զիւման ընկաւ իւր ամուսնու ոտքն և բարձր հեծեծանքով կրկնում էր. «Ես կնթարկեցի քեզ կորստեան. այս միտքը մահուան չափ տանջում է ինձ. ների՛ր, ների՛ր ինձ»:

— Հանգստացիր, հոգեակս, ասաց նորան Միրվանը: Մենք միայն կարող ենք յանդիմանել մեր դատաւորներին նոցա անգթութեան համար, բայց նոքա իւրեանց խիստ վճռով ազատում են մեզ մշտական ստորկութենից և տանջանքներից: Մի քանի ժամից յետոյ մենք ազատ կը լինինք նոցա ծանր բռնութիւնից:

Այս խօսքերը շարժեցին մինչև անգամ Ազոնի կարծր սիրտը:

— Միրվան, դիմեց նա նորան, — հանգիստ եղիր քո որդու ազազայի մասին. նա ինձ համար աւելի սիրելի կը լինի, քան իմ հարազատ զաւակները:

Երբ ժողովն աւարտվեց, դատաւորները հրաման տուին՝ որ առաւօտեան ժամը ըննին պատրաստ լինի խարոյկը: Մինչդեռ փո-

խարքայուհին քաշում էր իւր վերջին օրերը, բժիշկը յայտնեց կոմսին, թէ ինքն ամենևին կտրել է իւր յոյսը հիւանդի առողջանալուց և թէ մի շաբաթից աւելի նա չի ապրիլ:

Կոմսը բոլորովին յուսահատ և տխուր լինելով՝ ամենևին ցանկութիւն չունէր մեղմացնել դատապարտեալների վիճակը: Զիւման նորա աչքումը մի ամենազարշիւն արարած էր, որն իւր յանցանքով զրկում էր նորան իւր թանգագին և անկեղծ սիրով սիրած կնոջից: Նորա վերաւորած սիրտը հեռու էր զթութիւնից: Սակայն նա հրամայեց ներումն յայտնել Միրվանին, եթէ նա խոստովանի իւր յանցանքը:

— Հաղորդեցէ՛ք փոխարքային, ասաց Միրվանը ծառային՝ որ եկել էր նորա մօտ, — որ եթէ նա անգամ Զիւմային ներումն խոստանար, այն ժամանակ էլ ոչ մի բառ չէր լսիլ ինձանից: Փոխարքան՝ չցանկանալով վկայ լինել Լիմայում յանցաւորների մահուան տեսարանին, գնաց քաղաքից դուրս՝ իւր ունեցած պալատը, որ զանվում էր քաղաքից մի քանի մղոն հեռաւորու-

Թեամբ: Իզուր խեղճ՝ Քսիմէոնն երկար մտածում էր, թէ ինչպէս փրկէ Միրվանին և Զիւմային. բոլոր նորա մտածմունքն անօգուտ էին: Նա ուզում էր խորհուրդ կազմել իւր ընկերներէր, բայց Հնդիկներն այս բոլոր ժամանակ այնպիսի մի խիստ հսկողութեան ներքոյ էին, որ նորան չյաջողեց մինչև անգամ խօսել առանձին Ազունի և Տամիրի հետ: Իսկոյն Հրաման էր հրատարակուած, որ Լիմա եղած բոլոր Հնդիկները պէտք է անպատճառ ներկայ գտնուին մահուան դատավճռին: Նոցա ամենքին պատուիրած էր անդէն լինել: Սպանական պահնակը կրկնապատկած էր: Բացի այս՝ երկու հարիւր զինուոր պէտք է ուղեկցէին յանցաւորներին: Երբ ամբողջ քաղաքը սաստիկ խռովութեան մէջ էր առաջիկայ մահուան վճռից՝ փոխարքայուհին, ոչինչ տեղեկութիւն չունենալով պատահած իրերի մասին, հալումաշէր լինում ծանր հիւանդութիւնից: Նորա խորամուխ և քնքոյշ սրտից զերծ չմնաց նաև պալատի ընդհանուր և խռովայոյզ անհանգստութիւնը: Նա՝ հարց ու փորձ անելով Բէատրիչէին ընդհանուր

շփոթութեան պատճառի մասին, իսկոյն հասկացաւ, որ նորանից ինչոր ծածկում էն:

Օգտուելով Բէատրիչէի բացակայութիւնից, որ սաեպ սաեպ առանձնանում էր իւր սենեակը՝ այնտեղ իւր վշտին լիովին անձնատուր լինելու, կոմսուհին կռեց իւր աղախին և ստիպեց նորան՝ որ բոլոր պատահածը պատմէ: Չհամարձակելով անտես առնել իւր աիկնոջ հրամանը՝ աղախինը մանրամասնութեամբ հաղորդեց նորան բոլոր պատմութիւնը, աւելացնելով որ Միրվանն ու Զիւման ամենեւին չեն հերքում իւրեանց յանցաւոր դիտաւորութիւններն, այլ ընդհակառակը՝ նոցանով պարծենում են: Այս անսկիւիղ և սարսափելի դէպքը սաստիկ զարմացրեց և վշտացրեց կոմսուհուն: «Ողորմած Աստուած, բացականչեց նա, — լուսաւորի՛ր միտքս և սիրտս, պայծառացրո՛ւ ինձ քո իմաստութեան և բարութեան լուսով»:

Այս խօսքերն ասելով, նա հրամայեց պատրաստել մի բաց պատգարակ. միւսոյն ժամանակ նա վեր կացաւ անկողնից իւր աղախինների օգնութեամբ, հագաւ իւր երկար մարմաշէպ զգեստն և՝ չնայելով Բէատրիչէի

և իւր շքադիր օրիորդների հեծեճանքներին, հրամայեց՝ որ նստեցնեն իրան պատգարակի մէջ և չորս ստրուկ հանդիսով տանեն իրան դէպի խարոյկը: Իսկ հինգերորդը նորա գլխի վերայ բռնած ունէր մի մեծ մետաքսեայ հովանի:

V.

Ուղիղ ցերեկուայ տասներկու ժամին Միրվանին և Զիւմային դուրս բերին բանտից և ուղարկեցին դէպի խարոյկը:

— Խեղճ Զիւման գունատ, յոգնած անքուն և անհանգիստ գիշերից՝ ոյժ չունէր մենակ գնալու և յենվում էր իրան ուղեկցող քահանայի ձեռքին: Երկու զինուոր բռնել էին նորա ձկուն և նազուկ իրանից: Ժողովրդի անթիւ բազմութիւնը խռնվում էր բոլոր փողոցներում՝ հետաքրքրութեամբ նայելով յանցաւորների վերայ: Յանկարծ հանդիսականների խուռն բազմութեան մէջ Զիւման տեսաւ Ազոնին՝ որ բռնած ունէր ձեռքում նորա զաւակը:

Մի աղաղակ՝ լի յուսահատութեամբ դուրս թռաւ դժբաղդ մօր կրծքից: Այս աղաղակն այնչափ սրտառու էր և անկեղծ՝ որ խորին կերպով ներգործեց ներկայ գտնուողների սրտերի վերայ: Իւր վերջին ոյժը հաւաքելով, Հնկուհին դուրս պրծաւ զինուորների ձեռքից և զարմանալի ուժգնութեամբ ընկաւ Ազոնի վերայ՝ որպէս զի վերջին անգամ գրկէ իւր սիրելի երեխային: Զերմ, այրող արցունքներն առատ թափվում էին նորա սիրուն աչերից:

— Զիւմա, ասաց նորան Ազոնը, — արիութեամբ զինաւորուիր և յիշիր որ մենք վրէժխնդիր կը լինինք ձեր տեղը:

— Ես վրէժխնդրութեան չեմ ձգտում, պատասխանեց Հնկուհին: Ես ցաւում եմ՝ որ չկարողացայ փրկել իմ սիրելի տիկնոջ:

Նա այլևս ժամանակ չունէր ոչինչ խօսելու, որովհետեւ զինուորները սպասում էին նորան: Վերջին միաս բարեաւն ասելով իւր սիրելի որդուն, նա կարծես աւանդում էր հոգին:

Մի անմեկնելի թախիժ և տրամուլիւն պաշարել էր նորան: Ճանապարհը տանում

էր մի սքանչելի արմաւենու ճիւղը լեզուով՝ որի վերջում արդէն երեւում էր վառուող խաւովը: Նորա սե ծուխը գունդ գունդ բարձրանում էր դէպի երկինք: Տեսնելով այս սարսափելի տեսարանը Զիւման բոլոր մարմնով զոզաց: Ոչ մի բոպէ՝ նորան չէր թողնում այն միտքը թէ նա հեռանում է իւր ամուսնուց և որդուց: Նա տեսնում էր որ տանջողական մահը մօտ է և անխուսափելի: Նորա ղեռը սպառվում էր և արիւնը սառչում երակների մէջ. մահացու գունատութիւնը ծածկել էր նորա սիրուն դէմքը: Նա աւելի պինդ յենուեց քահանայի ձեռքին, որը մխիթարելով և զանազան սրտառուչ խորատներ տալով նորան, համոզում էր զղջալ:

— Զիւման, ասաց նորան Միրվանը, մի վախենալ մահից: Նա այնքան տանջող չէ, որչափ որ դու երեակայում ես: Տես այս սարսափելի գնտաձև ծուխը մի վայրկեանում կը խեղդէ մեր շունչն և կը յանձնէ մեզ յաւիտենականութեան գիրկը:

— Ես անզօր եմ յաղթել խռովութեանս և սարսափիս, երբ տեսնում եմ այս ահա-

ւոր բոցը, հաղիւ լսելի ձայնով շնչաց Զիւման:

Մինչդեռ նոքա ամեն քայլափոխով աւելի և աւելի մօտենում էին բոցավառ և չարագուշակ խարոյկին, որին վիճակուած էր կտրել նոցա մատաղ կեանքը. Հնդիկների ամբոխը մօայլ և տխուր դէմքերով շրջապատում էր խարոյկը: Նոցանից ամեն մէկը բռնած ունէր նոճեայ ճիւղ, որ ըստ նոցա սովորութեան խորին սուգի նշան էր: Սպանացի պահապանները շրջապատում էին նոցա:

Յանկարծ լսուեցաւ ձիու ոտների ձայն և երևաց մի ձիաւոր, որ շատ արագ էր արշաւում:

— Կանգնեցէ՛ք, կանգնեցէ՛ք, բարցրաձայն գոչում էր նա: Յանուն փոխարքայուհու՝ կանգնեցէ՛ք: Նա ինքն իսկոյն գալու է այստեղ:

Այս խօսքերի միջոցին ամեն ինչ լռեց: Զիւման ծնկաչոք ջերմ աղօթում էր առ Ամենակարողը: Նա չէր վստահանում լիովին յոյս տաճել: Մի քանի բոպէից յետոյ ե-

րեաց փոխարքայուհուն պատգարակը՝ որ ա-
րադուլթեամբ մօտենում էր խարոյկին:

Պատգարակը կրողները կանգնեցան՝ հա-
ւասարուելով թշուառ դատապարտեալների
հետ: Սպանացի պահապաններն իսկոյն պա-
տիւ տուին փոխարքայուհուն: Հնդիկները
մօտեցան և շրջապատեցին պատգարակը:
Փոխարքայուհին՝ վեր քաշելով քօղը, բա-
ցեց իւր սիրուն և նիհարած դէմքը:

— «Թէ և ես ինքս իրաւունք չունիմ ձեզ
ներելու, ասաց նա յանցաւորներին, բայց
ես համոզուած եմ՝ որ կը ստանամ ձեզ հա-
մար ներումն փոխարքայից: Մինչ այն՝ ես
պատասխանատու եմ այս դժբաղդների հա-
մար: Ազատեցէ՛ք նոցա շղթաներից և հանգ-
ցրէ՛ք այս սարսափելի խարոյկը, ասաց նա
իւր մօտ կանգնած աստիճանաւորին: Եթէ
ես առաջ տեղեակ լինէի սորա մասին, ես
թոյլ չէի տալ այսպիսի մի չար պատիժ
գործադրելու»: Լսելով այս խօսքերը՝ Հնդիկ-
ները ձգեցին նոճեայ ձիւղերն և հիաց-
ման և ուրախութեան խլացուցիչ ազաղակ-
ները թնդում էին ամեն կողմից. «Կեցցէ՛

փոխարքայուհին», գոչում էր ժողովուրդը:
Քսիմէոնն իսկոյն դուրս եկաւ ամբօխի միջեց
և դիմելով Հնդիկներին ասաց. «Եղբարք և
հաւատարիմ հայրենակիցք, ազատե՛նք փո-
խարքայուհուն, ազատե՛նք բոլոր թշուառ-
ների և տառապեալների այս բարերարու-
հուն»:

— «Ազատե՛նք, ազատե՛նք», կրկնում էր
ժողովուրդը: «Ողորմած Աստուած, մինչև
վերջը հասցրու քո մեծ զթուլթիւնը», ծնկա-
չոք բացադանչեց Զիւմանն: Թագուհին հրա-
մայեց Միրվանին և Զիւմային հետեւել իւր
պատգարակին, որին ուղեկցում էր բազմա-
թիւ ամբօխ, անդադար փառաբանելով
նորա զթուլթիւնն, և նոյն ճանապարհով
գնացին պալատը:

Երբ թագուհին վերադարձաւ տուն՝ նո-
րան իսկոյն անկողին դրին: Յոգնածութիւնն
և սաստիկ հոգեկան խռովութիւնն այնպէս
թուլացրին նորան, որ նա երկար ժամանակ
չէր կարող ուշքի գալ: Երբ նա՝ մի փոքր
հանգստանալուց յետոյ, կանչեց իւր մօտ
Միրվանին և Զիւմային, մեկնեց նոցա իւր
նիհարած ձեռքերը: Հնդիկուհին ծածկում էր

նոցա իւր համբոյրներով և արտասուքով: Բէատրիչէն հրամայեց առանձնացնել Հնդկիներին դրացի սենեակը:—Թողէք նոցա ինձ մօտ, ասաց կոմսուհին, նոցա աղօթքն առ Ամենակարողը բաց կանէ ինձ համար: Ղրախտի դռներն և Տէրը կընդունին իւր մօտ մեղաւոր հոգիս:

— Աստուած իմ, ընդհատեց Բէատրիչէն, ես չեմ կարող տեսնել ձեզ չարագործներով պատած, որոնք դիտաւորութիւն ունէին ձեզ թունաւորելու:

— Թողէք նոցա, կրկնեց փոխարքայուհին,—նոցա վերայ նայելով, ինձ ակորժելի է զգալ, որ ես ներում եմ և կեանք եմ տալիս նոցա: Այս քրիստոնէական զգացմունքը լցնում է վշտակիր հոգիս անդորրութեամբ և երջանկութեամբ:

— Իմ բարերարուհիս, ասաց Զիւման բարձրաձայն հեկեկալով, եթէ հաճոյ լինի Աստծուն կատարել իմ վերջին խնդիրը, դուք այն ժամանակ կը հասկանաք թէ ինչպէս անկեղծ էր սիրում ձեզ ձեր դժբաղդ Զիւման:

Այս խօսքերը սաստիկ տժգոհութիւն պատճառեցին Բէատրիչէին. «չարասիրտ կեղծաւոր», գոչեց նա:

— Մի անպատուէք նորան, ընդհատեց կոմսուհին: Տեսէք նորա արցունքը: Զիւման, դիմեց նա Հնդկուհուն, — ես քեզ այնպէս անկեղծ և ջերմ սիրով էի սիրում, որ դէպի քեզ ոչ մի վատ զգացմունք չունէի: Դուք երկուսդ ակամայ հարկադրեցիք ինձ ըմբռնել այն բոլոր երջանկութիւնը, որը զգում է ամեն մի քրիստոնեայ՝ ներկելով իւր մերձաւորին: Տայ Աստուած, որ դուք ևս այնպէս անկեղծ ներէք ձեր թշնամիներին, որպէս ես ձեզ եմ ներում:

Զիւման ընկաւ իւր բարերարուհու ոտքն և քիչ էր մնացել որ խոստովանէր նորա առաջ բոլոր, բայց Միրվանն արգելեց նորան. «Զիւման», ասաց նա նորան, «սուրբ պահիր մեր դադանքն և հաւատա՛, որ ողորմած Նախախնամութիւնը, որին այնպիսի մեծ հաւատ է ընծայում թագուհին, բաց կանէ բոլոր ճամարաւորութիւնն և կը փրկէ նորա թանգազին կեանքը: Ես համոզուած եմ, որ մենք արդարացած կը լի-

նինք»։ Նա արտասանեց այս խօսքերն այնպիսի հաւատով, այնպիսի անկեղծութեամբ, որ մինչև անգամ Բէատրիչէն հիացաւ նորա հոգու խաղաղութիւնից։

Իզուր փոխարքայուհին հարց ու փորձ էր անում Միրվանին, իզուր նա համոզում էր նորան՝ յայտնել բոլոր ճշմարտութիւնը. նա կամակորուրթեամբ լռում էր։

VI.

Կոմսուհին մի սուրհանդակ ուղարկեց կոմսին, յայտնելով նորան այն ամենը ինչ որ պատահել էր և աղաչելով, որ նա շուտով գայ։ Անցել էր արդէն մի քանի ժամ, սակայն կոմսը դեռ չէր վերադառնում։ Չհասկանալով այսպիսի երկարատե բացակայութեան պատճառը, կոմսուհին մտածում էր մի այլ սուրհանդակ ուղարկելու, երբ յանկարծ աղմուկ և բարձրաձայն խօսակցութիւն լսուեց զաւթում։ Կոմսուհին իսկոյն ճանաչեց իւր ամուսնու ձայնը։ Հազիւ փոխաբքան կարողացաւ մտնել իւր կնոջ սենեակը, սա հանդիպեց նորան այսպիսի խօսքերով.

«ների՛ր, ի՛ սէր Աստուծոյ ների՛ր յանցաւորներին»։

— Աստուած ինքը կը ներէ և ողորմած կը լինի դէպի նոցա, ասաց փոխարքան, քո թանգագին կեանքի փրկութեան համար։ Բոլոր ներկայ գտնուողները տարակուսանքով նայեցին միմեանց վերայ։ Կոմսը մօտեցաւ Զիւմային և յանձնեց նորան նորա որդուն, որին նա բռնած ունէր իւր ձեռքում։ Զիւման ուրախութիւնից աղաղակեց՝ զրկելով իւր սիրելի զաւակը։ Կոմսին հետևում էր ծերունի Քսիմէոնը՝ որ մօտենալով Միրվանին, հանդիսաւոր կերպով ասաց.

— Սիրելի Միրվան։ Բոլոր Հնդկիների հաւանութեամբ մենք վճռեցինք յայտնել փոխարքային մեր թանգագին փոխարքայուհու կեանքն աղատելու միջոցը։ Մեր զաղտնիքը նորան արդէն յայտնի է. իսկ նորա լիովին հանգստութեան համար՝ մենք ընդունեցինք նորա ներկայութեամբ քինայի մի մի փոշի։ Զիւման անսահման երջանկութեան մէջ՝ ծնկաչոք ջերմաջերմ շնորհակալութիւն էր մատուցանում Աստու-

ծուն նորա ողորմութեան համար: Կոմսուհին՝ որ տարակուսանքի մէջ էր, խնդրում էր կոմսին՝ մանրամասն պատմել իրան բոլոր եղելութիւնը: Իւր ամուսնուն ուշադրութեամբ լսելուց յետոյ՝ նա արտասուելից աչքերով ասաց.

«Մե՛ծ և ողորմած Աստուած: Հոգիս լի է ջերմ երախտագիտութեամբ դէպի քեզ՝ իմ սիրելի և թանգագին Զիւմայի ազատութեան համար, որը պատրաստ էր իւր բոլոր երջանկութիւնը ինձ զոհել: Շնորհակալ եմ Քեզանից, որ Դու արդարացրիր նորան ամենքի առաջ և չթողիւր այս սարսափելի անցքը կատարուելու»:

— Մենք ամենքս պէտք է շնորհակալ լինինք Աստծուն նոցա հրաշալի փրկութեան համար, աւելացրից փոխարքան: Նոցա ծնողական զգացմունքն և հաստատակամութիւնը արժան են խորին յարգանաց:

— Կոմսուհու զգացմունքներն և՛ս առաւել հրաշալի են, ասաց Զիւման: Նա մեզ չարագործ էր կարծում՝ որոնք իբր թէ որոգայթ էին լարել իւր կեանքի դէմ:

— Նա նոյնպէս վարձատրուած կը լինի այսպիսի մի քրիստոնէական գործի համար, պատասխանեց կոմսը: Դուք ձեր կողմից կը փրկէք նորա կեանքը: Ահա այս թանգագին փոշու երկու անգամ ընդունելու քանակը: մինը փոխարքայուհու համար, միւսը՝ Զիւմայի: Փոխարքան իւր ձեռքով պատրաստեց դեղը երկու հիւանդների համար: Զիւման առաջինը խմեց իւր բաժինը և տուեց փոխարքայուհուն նորա բաժակը: Կոմսուհին՝ վաղամերձ բժշկուելու կենդանի յուսով, զգուանքով զրկում էր իւր սիրելի ամուսնուն, իւր ընկերուհուն և երջանիկ Զիւմային: Բէատրիչէն և բոլոր շքադիր օրիորդները շրջապատեցին Հնդկուհուն և ամենասրտառուչ խօսքերով յայնուում էին նորան իւրեանց շնորհակալութիւնը՝ դէպի կոմսուհին ունեցած նորա հաւատարմութեան համար: Այս սրտաշարժ տեսարանից յետոյ փոխարքան հրաւիրեց Միրվանին և Զիւմային՝ որ նոքա հետեւեն իրան:

Նա տարաւ նոցա դէպի պատշգամբ, որ արքայական պալատի դահլձից նայում էր

դէպի աղմկալի փողոցը: Սպանացոց և Հնդկի-
ների բաղմուռութիւնը դեռ երևում էր պա-
լատի առջև: Փոխարքան՝ նշան տալով՝ թէ
կամենում է խօսել, դիմեց ժողովուրդին հե-
տևեալ խօսքերով.

— Ներկայացնում եմ ձեզ, սիրելի՛ք, Միր-
վանին և Զիւմային, որոնց անձնագոհու-
թիւնն ու ազնուութիւնն արժանի են խորին
յարգանաց: Նոքա իւրեանց հայրենիքի հա-
ւատարիմ քաղաքիք են, որովհետև զիտեն
սուրբ պահել մեծ դադանիքներ: Նոքա պատ-
րաստ էին զոհել իւրեանց երջանկութիւնն
ու կեանքն իւրեանց անուան և պատուի հա-
մար: Սիրելիք, կոմսուհու անսահման մե-
ծադուութիւնն ու ձեր երկու հայրենակից-
ների բարձր առաքինութիւնը ստիպեցին
մեզ փոխադարձ թշնամի լինելուց յետոյ՝
բարեկամներ դառնալ: Դուք, ընդհանուր
համաձայնութեամբ՝ մոռանալով ձեր ատե-
լութիւնը, վճռել էք յայտնել մեզ ձեր բա-
րեբաստիկ դադանիքը: Այս վարմունքով
դուք մեծ ծառայութիւն արիք ամբողջ
աշխարհին: Մենք մեր կողմից պարտական
ենք խորին կերպով զնահատել ձեր ազնիւ

գործը՝ ձեր բոլորից երջանկութեան միջոց-
ները գտնելու համար: Հանդիսաւոր կեր-
պով և բացարձակ յայտնում եմ ձեզ, յար-
գելի քաղաքացիք, որ ի յիշատակ այսպիսի
անմոռաց անցքին, ես ազատում եմ ձեզ
ստրկութիւնից: Ձեր ազնիւ գործքերը հա-
ւասարումեն ձեզ ձեր նուաճողների հետ:
Այսուհետև մենք լիովին ազատ ենք հա-
մարում ձեզ: Սիրեցէ՛ք ձեր թագաւորին և
լիովին հաւատարիմ եղէ՛ք նորան: Հաւատա-
ցած եղէ՛ք, որ նա կ'զնահատէ ձեր հաւա-
տարմութեան զգացմունքները:

Այս խօսքը առաջացրեց բուռն ծափահա-
րութիւն և ընդհանուր հիացմունք: Փո-
խարքան՝ ցանկալով յաւերժացնել այս օրն
երջանիկ Զիւմայի կատարեալ յաղթանա-
կով, — պատրաստել տուեց մի ճոխ պատ-
գարակ, որի մէջ նստեցրին շքեղ զար-
դարուած Հնդկուհուն: Բոլոր Սպանացի
շքադիր օրիորդներն ու փոխարքայուհու
պատուաւոր պահապաններն ուղեկցում
էին այս յուզարկաւորութեանը քաղաքի
բոլոր փողոցներում: Նոցա առջև գնում էր

մունեակիլը՝ ձի նստած և բարձրաձայն ասում էր.

— Ահա՛ Զիւման, Միրվանի ամուսինը և փոխարքայուհու փրկիչը:

Զիւման՝ թեք ընկած ոսկեկար թաւշեայ բարձերի վերայ, բռնած ունէր քինայի ծառից մի ճիւղ: Ժողովրդի բազմութիւնն ուրախ աղաղակներով ուղեկցում էր այս յուղարկաւորութեանն և օրհնում առաքինի Հնդկուհուն: Պալատ վերադառնալուց յետոյ՝ Զիւմային տարան շքեղ կահաւորուած սննեակները, որ նշանակած էին նորա, Միրվանի և իւրեանց որդու համար: Այս ժամանակից նոքա կոմսի և կոմսուհու ամենամերձաւոր ու անկեղծ բարեկամները դարձան: Երեկոյեան ամբողջ քաղաքը շքեղ կերպով լուսաւորուած էր, իսկ պալատի առջև ծածկուած էին ճոխ ընթրիքի ընդարձակ սեղաններ Հնդկիկների համար:

Մինչ այն՝ քինայի փոշիները մեծ ազդեցութիւն գործեցին փոխարքայուհու առողջութեան վերայ: Օր աւուր տենդի զայրոյցքը թուլանում էր սակաւ առ սակաւ

և մէկ շաբաթուայ միջոցում նա բոլորովին առողջացաւ:

Այն տեղում՝ ուր գտնվում էր չարագուշակ խարոյիլը, փոխարքան՝ ի յիշատակ այս երևելի անցքին, հրամայեց մի գեղեցիկ արձան դնել սպիտակ մարմարիոնից: Մէկ երեսի վերայ ոսկի խոշոր տառերով փորագրուած էին հետևեալ խօսքերը. «Զիւմային՝ փոխարքայուհու կեանքի փրկութեան համար և այն ծառայութեան, որ նա մատուցել է ամբողջ աշխարհին»: Այս արձանի երկու կողմից երևում էին քինայի երկու շքեղ ծառ: Այս ժամանակից Հնդկիկները յատկապէս պաշտում են այս ծառն և համարում են նորան իբրև Նախախնամութեան մի սուրբ պարգև: Փոխարքան անյապաղ ուղարկեց Եւրոպա քինայի բաւականաչափ փոշի՝ մանրամասն նկարագրելով թէ ի՛նչպէս պէտք է գործածել նորան ջերմի դէմ:

Քինայի փոշին շատ տարիներ կոչվում էր «կոմսուհու փոշի»: Այն պատիւն ու բաղդը որ վայելում էր Զիւման, ամենեւին չփո-

խեցին նորա մեծահոգութիւնը: Նա պահ-
պանեց խորին յարգանք դէպի փոխարքա-
յուհին մինչև իւր կեանքի վերջն և լեռ-
վին արժանի էր այն երջանկութեան, որով
այնպէս առատ վարձատրուած էր Նա-
խախնամութիւնից:

2000

0024057

2013

6434

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0024057

